

In de steigers: het Huis voor Europese Geschiedenis

In 2014 opent het Huis van de Europese Geschiedenis zijn deuren in het Brusselse Leopoldpark. Dit museum is een initiatief van het Europees Parlement en is organisatorisch ondergebracht bij het directoraat-generaal Communicatie. Juist in deze tijden is dit officiële instituut in oprichting, op zijn zachtst gezegd, een delicate onderneming. Door de aanslepende eurocrisis staat het proces van Europese integratie onder druk. Het is niet ondenkbaar dat het museum wordt ontvangen als een symbool van eurofiel borstklapperij. Het is ook mogelijk dat elke politieke gevoeligheid wordt gladgestreken en er niets wordt getoond wat we niet op voorhand kenden. In zo'n museum zal het welkomstbord van het directoraat-generaal Communicatie het topstuk van de collectie worden.

Een Huis van de Europese Geschiedenis is dus niet zonder risico's. Die risico's moeten worden ondervangen met een verstandige opvatting over (de museale verbeelding van) de Europese geschiedenis. Anders dreigt voor het Huis hetzelfde lot als het Nationaal Historisch Museum, dat na veel gepolder mislukte. Het is daarom tijd voor een nadere blik op de inhoud en organisatie van het toekomstige museum. Daarnaast wil dit artikel ook – onafhankelijk van alle geschiedpolitieke ontwikkelingen – de vraag beantwoorden waarom een dergelijk museum bruikbaar is. Vanuit een ironische opvatting over de geschiedenis presenteren wij twee kansen die het museum biedt. In het actuele debat over Europa staan vragen over een gemeenschappelijke identiteit in het middelpunt, vragen die nauw verbonden zijn met de Europese geschiedenis. Een Huis waarin deze geschiedenis ter discussie gesteld wordt, kan daarom een nuttige bijdrage leveren aan het debat over Europese integratie.

Musea in opkomst

Het fenomeen van het (nationale) historische museum beleeft aan het begin van deze eeuw een ware renaissance. Dit instituut, uitgevonden in de negentiende eeuw, vormt een dankbaar instrument voor politici die nationale eenheid en trots willen bevorderen. In 2009 kondigt de Franse president Nicolas Sarkozy de oprichting aan van een museum dat de Franse geschie-

denis in haar geheel zal moeten omvatten. Dichter bij huis, in Nederland, wordt in dat zelfde jaar de zoveelste aflevering van de *soap* rond het Nationaal Historisch Museum (NHM) gedraaid. Het NHM is, net als het Huis van de Europese Geschiedenis, een politiek initiatief voor een historisch museum. Een vergelijking tussen de twee toont dat er meer parallellen bestaan.

De initiatiefnemers van beide musea willen integratie helpen bevorderen. In het geval van de christendemocratische voorzitter van het Europees Parlement, Hans-Gert Pöttering, betekent dat de stimulering van Europese integratie. Bij zijn aantreden als parlementsvoorzitter in februari 2007 ontvouwt Pöttering zijn idee. Het Huis moet een plaats worden 'waar de Europese idee tot leven komt'. Bovendien moet voor 'huidige en toekomstige burgers van de EU' mogelijk zijn de 'Europese identiteit' te kunnen vormgeven.¹

SP-leider Jan Marijnissen en CDA-fractievoorzitter Maxime Verhagen verbinden in hun voorstel van mei 2006 een vermeend gebrek aan historisch besef met Nederlandse maatschappelijke problemen. Een 'Huis van de Geschiedenis' moet uitkomst bieden. Het heft de schijn van het ontbreken van een 'gemeenschappelijke identiteit' op en stimuleert de 'verbondenheid tussen de culturen'.² Zowel het duo Marijnissen/Verhagen als parlementsvoorzitter Pöttering is geïnspireerd door het *Haus der Geschichte*, gelegen in de voormalig West-Duitse regeringsstad Bonn. Hierin wordt de naoorlogse geschiedenis van Duitsland op een aantrekkelijke en chronologische wijze samengevat. De volksvertegenwoordigers kondigen hun plannen niet voor niets aan met het begrip 'Huis'; ook zij staan een chronologische samenvatting van de nationale respectievelijk Europese geschiedenis voor. In Nederland is dat *Haus* er nooit gekomen. Voordat we ingaan op het Europese initiatief, is het leerzaam kort stil te staan bij de oorzaken van het NHM-debacle.

Rivaliserende geschiedopvattingen

Het NHM gaat mede ten onder aan de merkwaardige volgorde waarin het wordt opgetuigd. Het initiatief van Marijnissen en Verhagen wordt in 2006 door een aangenomen Kamermotie tot regeringsbeleid verhe-

ven. In 2007 kiest minister Ronald Plasterk Arnhem als locatie. Het raamwerk voor de inhoud van het museum is dan al vastgelegd in een architecturale vorm: de 'Canontoren'. Deze toren moet plaats bieden aan de museale verbeelding van de 'Canon van Nederland'. De canon is ook een politiek project, waarvan de inhoud door een ministerieel ingestelde commissie van wijzen is vastgelegd. De canon moet een tekort in 'onze culturele identiteit' opvullen door de Nederlandse geschiedenis in vijftig vensters samen te vatten.³ Het geschiedpolitiek project krijgt flinke kritiek te verduren. Critici wijzen op de wel heel rigide identiteitsopvatting die uit een canon spreekt, terwijl ze betwijfelen of het wel opgaat 'Nederland' terug te projecteren tot aan de tijd van de hunebedbouwers.⁴

Deze kritiek wordt onderschreven door Erik Schilp en Valentijn Byvanck, die in 2008 aantreden als directeuren van het NHM. Zij verzetten zich tegen de volongen feiten waarvoor zij worden gesteld, zoals in een recent vertoonde tv-documentaire van Michiel van Erp over de opkomst en ondergang van het NHM indringend in beeld is gebracht. Schilp en Byvanck proberen het museum te verplaatsen, ze proberen het gebouw te veranderen en bovenal trachten zij de inhoud bij te sturen. De chronologie van de Canon willen zij inruilen voor vijf 'werelden' met intrigerende maar vage titels als 'ik en wij' en 'lichaam en geest'.

Schilp en Byvanck staan alleen. Vooral politiek Den Haag werkt tegen; de locatie van het museum wordt parlementair vastgelegd. Initiatiefnemer Marijnissen wil chronologie en zet de plannen van de directeuren weg als 'postmodern gedoe', als 'een hutspot' zelfs.⁵ Met het aantreden van een nieuw kabinet brokkelt de laatste steun af en vanaf 31 december 2011 ligt het NHM dood en begraven op het begrafenisplaatsje van staatssecretaris Halbe Zijlstra.

Herhaalt de geschiedenis zich?

Uit het NHM-debacle blijkt dat politici en professionals elkaar kunnen verstikken als ze samen een museum proberen in te richten. Een eerste vergelijking tussen het NHM en het Huis van de Europese Geschiedenis leidt tot verontrustende parallellen. Ook hier zijn parlementariërs de initiatiefnemers, ook hier zijn politici nauw betrokken bij het opbouwproces. In de eerste jaren nadat Pöttering zijn plan had gelanceerd, ressorteert de museumorganisatie onder het bureau dat de administratieve, personele en organisatorische zaken van het Europese Parlement regelt. Zodoende houdt Pöttering, die als parlementsvoorzitter ook dit Bureau presideert,

direct greep op de voortgang van zijn troetelkind. Hier wordt ook beslist dat het museum juist in 2014 zijn deuren moet openen, omdat het dan honderd jaar geleden is dat de Eerste Wereldoorlog is uitgebroken. Tegenwoordig heeft het museum een vaste plek onder de bureaucratische zon, doordat het is ondergebracht bij het directoraat-generaal Communicatie. Dit Europese 'ministerie' richt zich op het informeren van media en publiek over de Europese Unie.⁶

Ook is er een locatie gevonden en is er een ontwerp voor een gebouw. Het Huis voor de Europese Geschiedenis komt letterlijk in de schaduw van de macht, in het Brusselse Leopoldpark, naast veel Europese instituties. In 2008 begint een comité van experts met het opstellen van een *Conceptual basis for a House of European History*. Het Bureau (van het Parlement) keurt dit concept nog hetzelfde jaar goed. Ook Pöttering is positief: hij ziet erin de mogelijkheid om een 'bewustzijn van een Europese identiteit te vergroten'.⁷ De *Conceptual basis* bevat iets minder dan negentig chronologisch geordende onderwerpen die een overzicht moeten vormen van de Europese geschiedenis. Dit overzicht loopt van de eerste handelsroutes, vele eeuwen voor Christus, tot en met de laatste EU-uitbreiding van 2007. Daarna neemt het Huis-inontwikkeling een volgende stap, met de aanstelling van een team van acht historici en vier museologen. Als het team in september 2011 op volle sterkte is, komt er vaart in het voorbereidende werk van de professionals.

De historici en museologen worstelen, net als Schilp en Byvanck destijds, met de voorgekookte plannen – zo blijkt uit onze interviews met een drietal van hen. Simpelweg een chronologische presentatie is volgens het team achterhaald. Een eenentwintigste-eeuws museum over de Europese geschiedenis moet juist laten zien dat er niet één Europese identiteit is, maar dat er meer perspectieven op Europa naast elkaar bestaan. De manier om dit over het voetlicht te brengen, is een thematische benadering van de geschiedenis. De *Conceptual basis* is voorlopig in zes thema's gegoten, met als werktitels:

- 1 *Shaping Europe*: over cartografische voorstellingen en 'mythen' van Europa;
- 2 *Europe Ascendant*: over economie en cultuur in de negentiende eeuw;
- 3 *Europe Eclipsed*: over de Eerste en Tweede Wereldoorlog;
- 4 *A House Divided*: over Europese integratie en de Koude Oorlog;

- 5 *Breaking Boundaries*: over de veranderende naoorlogse cultuur; en
 6 *Looking Ahead*: over de toekomst van Europa.

Met de zes thema's spelen de professionals tactisch in op de chronologische benadering van hun broodheren. Tegelijkertijd wordt voldoende ruimte geboden voor de vraag over welk Europa het museum gaat. Het is de bedoeling de vaste expositie eens in de zeven jaar te actualiseren, zodat nieuw verworven inzichten een plaats krijgen in de tentoonstelling.

Onzichtbare kwetsbaarheid

De Europese professionals hebben de zaken slimmer aangepakt dan hun Nederlandse collega's. Zij beseffen dat een Europees historisch museum altijd een politiek project inhoudt. Hieruit is de consequentie getrokken dat er handreikingen aan de politiek moeten worden gedaan, de chronologie is op onderdelen geïncorporeerd binnen de thema's. Tegelijk zijn de historici en museologen ervan doordrongen dat hun museum niet bedoeld is om 'trots te verlenen' ('daar zijn we niet voor'). De positie van de professionals is er dus een tussen autonomie en betrokkenheid. Zij voelen zich naar eigen zeggen 'gerespecteerd in hun professionele onafhankelijkheid', maar ze moeten ook over de inhoud onderhandelen met een academisch comité, voorgezeten door de gerenommeerde Poolse historicus Włodzimierz Borodziej.

Een belangrijk verschil tussen het Nederlandse en het Europese museum is dat directe politieke invloed zoveel mogelijk is uitgeschakeld. Het Europees Parlement beslist niet mee over de inhoud van het Huis, zoals de Nederlandse Tweede Kamer dat wel wilde. Dit is de kracht van het Huis, waaraan nu in alle rust verder gewerkt kan worden. Tegelijk is het een zwakte: de geschiedenis van het Huis lijkt tot nu toe te lijden aan hetzelfde democratisch tekort dat de Europese besluitvorming in haar geheel tekent. Het Europees Parlement heeft zonder fundamentele discussie ingestemd met een museum dat over twee jaren zijn deuren opent, waarvan de oorspronkelijk geraamde bouw- en opstartkosten van 56 miljoen euro dreigen te verdubbelen (of meer), maar waarvan nog niet eens een website bestaat.

Het ontbreken van publiek debat heeft een vergelijkbare uitwerking als de magische ring van *fantasy*-schrijver J.R.R. Tolkien, waarmee zijn geesteskinderen Bilbo en Frodo zich onzichtbaar kunnen maken. Hierdoor kunnen zij gemakkelijk allerlei vijandighe-

den uit de weg gaan. De onzichtbaarheid van het Huis garandeert eveneens immuniteit: het Huis blijft buiten het theater van de politiek. Wegens het gebrek aan informatie is het moeilijk de zes thema's op hun museale kracht te wegen. Gelukkig is voor dit jaar een publicatie voorzien waarmee het Huis zich aan het publiek zal presenteren. Dat is nodig, want van de diverse *stakeholders* zijn niet de museologen, wetenschapslieden of politici het belangrijkste, maar het publiek. Het is immers het publiek dat naar het Huis getrokken moet worden.

Een pleidooi voor ironie

Als het Huis van de Europese Geschiedenis straks zichtbaar wordt, is het slechts wachten op de eurosceptische aanvallen. De kosten zullen een praktische steen des aanstoets vormen; waarschijnlijk is dat het museum *tout court* wordt afgewezen. Deze afwijzing staat alleen sterk als aangetoond wordt dat het museum een eenzijdige 'officieel-Europese' geschiedvisie wil opleggen. De eerste plannen voor het museum schetsen een ander beeld. Het team dat het Huis vorm geeft, wil meerdere perspectieven op de Europese geschiedenis tonen en deze perspectieven tegelijkertijd ter discussie stellen. Dat is zeer verstandig, gezien de gevoeligheden die ermee gepaard gaan. De initiatiefnemers van het museum, Europese politici als Pöttering, zullen pas op de plaats moeten maken. Dat is lastig genoeg, zoals het Nederlandse voorbeeld laat zien.

Het Huis moet over Europese geschiedenis gaan en niet proberen Europeanen te creëren. In die zin moet het niet uitgaan van een 'canon van de Europese unie' zoals die door Alfred Pijpers tentatief is opgesteld. Pijpers wijst terecht op de moeilijkheid van het vinden van een gedeelde Europese geschiedenis; zijn canon is er dan ook vooral op gericht om burgers kennis bij te brengen over instellingen en functioneren van de Europese Unie.⁸ De geschiedenis die in het Huis gepresenteerd zal worden, moet zich juist uit alle macht proberen te ontdoen van de hedendaagse politieke retoriek: in een historisch museum past distantie. Toch is dat juist niet wat initiatiefnemer Pöttering lijkt te willen. Op een recente persconferentie gaf hij duidelijk aan wat volgens hem het doel van het Huis zou moeten zijn: 'We willen jonge mensen duidelijk maken dat de Europese eenwording geen toeval is, dat we samen een lange weg hebben afgelegd.'⁹

Pöttering bespeelt hiermee het register dat in Nederland al vaak kwaad bloed heeft gezet, de retoriek van de 'onafwendbaarheid' van de Europese integratie. Ook hier is meer afstand tot de dagelijkse

politiek gepast. In plaats van een museum waar geschiedenis wordt gepresenteerd die 'geen toeval' kent, zou er een Huis moeten komen dat juist wél de toevalligheid van de gebeurtenissen toelaat. In navolging van Ernst Kossmann in zijn grote synthese over Nederland en België in de laatste twee eeuwen zouden wij de Europese geschiedenis op een ironische manier moeten bekijken. Kossmann schreef – na de hobbelige, weinig rechtlijnige weg van de twee landen door de geschiedenis aan de lezer getoond te hebben – de bijna geruststellende woorden: 'Eens zullen deze landen of staten als zelfstandige wezens uiteraard weer uit de geschiedenis verdwijnen.'¹⁰

En wat voor landen of staten als Nederland en België geldt, geldt *mutatis mutandis* ook voor Europa. Het is juist deze ironische geschiedopvatting die wij in het museum nodig hebben om afstand te nemen van het politieke proces van integratie zelf. Geen noodzakelijkheid, maar mogelijkheid. Geen verleden dat automatisch toeloopt naar het heden, maar een heden dat slechts een nederig gezichtspunt is op een weinig rechtlijnig verleden en een ongewisse toekomst.

Tot slot

Behoort dit pleidooi voor ironie nu tot de gereedschapskist van relativiserende instrumenten, die zo vaak door historici wordt gebruikt om reële problemen te *downgraden*? Dat is niet het geval. Dat wij de aandacht op het Huis van de Europese Geschiedenis willen vestigen, heeft te maken met de kansen die wij in dit initiatief zien. Vanuit onze optiek liggen deze kansen in twee samenhangende zaken die beide met het bredere Europese integratieproces van doen hebben. Enerzijds is het Huis een fysieke plek, waar de kennis over de Europese geschiedenis voor het publiek toegankelijk gemaakt kan worden. Onder historici worden steeds meer interessante inzichten verworven over de Europese, transnationale geschiedenis. Die kennis dient niet op boekenplanken te blijven liggen, maar moet aan het bredere publiek gepresenteerd worden. Anderzijds kan het Huis een bijdrage leveren aan de voortdurende zoektocht naar een Europese geschiedenis. Of er wel of niet één en dezelfde Europese geschiedenis bestaat, is een gedachte die in vaste of wisselende tentoonstellingen ter discussie kan worden gesteld. Discussie is hierbij geen middel om een hoger doel te bereiken, maar zij is een doel op zichzelf – een doel om met elkaar van mening te wisselen over wat Europese integratie is, of zou moeten zijn.

Pieter A. Huistra is als promovendus van FWO-Vlaanderen verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Marijn Molema is onderzoeker aan de Hogeschool Windesheim te Zwolle.

Noten

1 *Conceptual basis for a House of European History*, Brussel, oktober 2008, blz. 5.

2 Jan Marijnissen & Maxime Verhagen, 'Red ons historisch besef', in: *Trouw*, 13 mei 2006.

3 <http://www.entoen.nu/faq> (geraadpleegd op 25 januari 2012).

4 Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens & Siep Stuurman, 'Het behouden huis. Een commentaar op De Canon van Nederland', in: idem (red.), *Controverses rond de canon*, Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2006, blz. 106-116.

5 Martin Sommer, 'Historisch museum wordt "een hutspot"', in: *de Volkskrant*, 8 mei 2009.

6 http://ec.europa.eu/dgs/communication/about/what_we_do/index_en.htm (geraadpleegd op 26 januari 2012).

7 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=en&type=IM-PRESS&reference=20081216IPR44855> (geraadpleegd op 26 januari 2012).

8 Alfred Pijpers, 'Een canon van de Europese Unie?', in: *Internationale Spectator*, juni 2009, blz. 295-298.

9 Geert Sels, 'Museum voor Europa krijgt een gezicht', in: *De Standaard*, 2 februari 2012.

10 J. Kossmann-Putto & E.H. Kossmann, *De Lage Landen. Geschiedenis van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden*, Rekkem: Vlaams-Nederlandse Stichting Ons Erfdeel, 1987, blz. 59.